Emro Science and Education
Open-access scientific journal
Journal homepage: https://journal.emro.uz
OPEN ACCESS

CONFERENCE PAPER OPEN ACCESS

Vol. 1 No. 3 (2024) · “Hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish dasturlarini moliyalashtirish tendensiyalari” mavzusidagi respublika il...

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Sh.Mirziyoyev. Raqamli iqtisodiyotsiz mamlakat iqtisodiyotini kelajagi yo’q. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining hududlarda raqamli iqtisodiyot hamda elektron hukumatni joriy qilish masalalari bo’yicha videoselektor yig’ilishida so’zlagan nutqi. 2020-yil 22-sentabr.

2. Sh.Mirziyoyev. “O’zbekiston Strategiyasi” nomli kitobi. 2021-yil.

3. Raqamli O’zbekistonton-2030 Strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to’g’risida PF-6079-sonli Prezident farmoni.

Investopedia tomonidan “Raqamli iqtisodiyot” maqolasi:
https://www.investopedia.com/terms/d/digital-economy.asp

BANKLAR FAOLIYATIDAGi KREDITLASHDA EHTIMOLLIK NAZARIYASINI QO‘LLASH

Muydinov Xusniddin Nuriddin o‘g‘li
TDIU Andijon fakulteti,
“Ijtimoiy-gumanitar fanlari” kafedrasi o‘qituvchisi.
Jo‘rayev Xusanboy Saydullo o‘g‘li
TDIU Andijon fakulteti, 1-kurs talabasi.
Jumaboyeva Maxliyoxon Mirzoxid qizi
TDIU Andijon fakulteti, 1-kurs talabasi**.**

Annotatsiya:*Ushbu maqola iqtisodiy faoliyat sohalaridan birida – kreditlash sohasida ehtimollik nazariyasining rolini o'rganishga bag'ishlangan. Hozirgi vaqtda mavzuning dolzarbligi aniqlandi. Maqolaning mazmuni fandan foydalanishning asosiy yo'nalishini o'z ichiga oladi, shuningdek, maqolada ushbu sohadagi muammo misolida kredit berishda ehtimollik nazariyasini qo'llash ko'rib chiqiladi.*

Аннотация: *Данная статья посвящена изучению роли теории вероятности в одной из сфер экономической деятельности – в сфере кредитования. Раскрыта актуальность темы на данный момент. Содержание статьи включает в себя основное направление в использовании науки, а также в статье рассмотрено применение теории вероятности в самом кредитовании на примере задачи по данной отрасли.*

Abstract: *The article is devoted to studying the role of the theory of probability in one of the part of economy – in the crediting. At the moment the relevance of the topic is disclosed. The article also contains basic direction in the science - using and also the article deals with the application of probability theory in the lending to the example of the problem for the industry.*

Kalit so'zlar: *iqtisodiyot sohasi, bank, kreditlash, foyda, kredit berish.*

Ключевые слова: *сфера экономики, банк, кредитование, прибыль, выдача кредитов.*

Keywords: *economy sphere, bank, crediting, income, issuing loans.*

Published: 17.05.2024

Cite this article: Muydinov Xusniddin Nuriddin o‘g‘li, Jo‘rayev Xusanboy Saydullo o‘g‘li, Jumaboyeva Maxliyoxon Mirzoxid qizi (2024). Banklar faoliyatidagi kreditlashda ehtimollik nazariyasini qo‘llash. Emro Science and Education, 1(3). https://journal.emro.uz/public/maqola/126

© 2024 The Author(s). Published by Emro Science and Education. This is an open access article.

Bugungi kunda iqtisodiy va moliyaviy faoliyat bilan bog'liq har qanday muammoni hal qilish uchun turli xil matematik va statistik usullarni qo'llash kerak. Ushbu usullarning barchasi qandaydir tarzda ehtimollik nazariyasining asosiy tushunchalari bilan bog'liq. Bozor iqtisodiyotida ehtimollik nazariyasi intizom sifatida iqtisodiyot va moliya sohasida qo'llaniladigan asosiy qismlardan biridir. Bozor munosabatlarida har doim tasodif elementi kabi element hisobga olinishi kerak. Iqtisodiy-matematik va ekonometrik modellarni qurish noaniqlik sharoitida, iqtisodiy hodisalarni o'rganish va bashorat qilishda rejalashtirishning ajralmas qismidir. Ehtimollar nazariyasiga tayanadigan ushbu usullarsiz iqtisodiyot sohasining ishlashi qiyin bo'ladi.

Kreditlash sohasi iqtisodiyot sohasidagi tarkibiy qismlardan biridir. Bugungi kunda aksariyat tijorat banklarida juda ko'p miqdordagi pul-kredit operatsiyalari mavjud, ammo ularning asosiy vazifasi kredit berishdir. Beqaror iqtisodiyot tufayli banklar asosiy muammoga duch kelmoqdalar – kredit xavfi bilan to'qnashuv. Ushbu xavf qarz oluvchining kredit muddati bo'yicha bank bilan tuzilgan shartnomaning barcha majburiyatlarini bajarishi yoki bajarmasligi ehtimoliga bog'liq. Ushbu qiymat qarz oluvchining kredit majburiyatlarini to'lash qobiliyati yoki aksincha aniqlanishi mumkin.

Aytaylik, bankdan kredit olgan kishi uni qaytarishi shart. Naqd pulni bankka qaytarish darhol amalga oshirilmaydi, lekin ulushlar bo'yicha, shuningdek, shaxs kreditdan foydalanganligi uchun ma'lum foiz bilan to'lanadi. Shartnomada ko'rsatilgan ma'lum vaqtdan so'ng, qarz oluvchi kreditga olgan barcha summani qaytarib berishga va undan foydalanish uchun bankka ma'lum foizni to'lashga vaqt topishi kerak. Ammo ba'zida odamlar kelishilgan vaqtda butun summani qaytarib bera olmaydigan yoki odam shartnomaning barcha shartlarini bajara olmaydigan holatlar mavjud. Bunday vaziyatda bank sud da'vosi bilan jazo tayinlash va yo'qotishlarni qoplash uchun to'liq huquqqa ega. Ammo shuni unutmasligimiz kerakki, bankning asosiy vazifasi qarz oluvchilarga jarima solish emas, balki kreditlar berishdir. Bundan xulosa qilishimiz mumkinki, bu holda bank har qanday jismoniy yoki yuridik shaxslarga kredit bermasligi mumkin, lekin faqat shubhasi bo'lmagan va o'z vaqtida butun kreditni foizlar bilan to'laydiganlarga.

Shu munosabat bilan, xuddi shu tasodifiy qiymat paydo bo'ladi – kredit qaytarilganmi yoki yo'qmi. Qarz oluvchining qanchalik ishonchli ekanligini aniqlash uchun bank kredit oluvchining umumiy xususiyatlarini, daromadlarini, kapitalini va iqtisodiy holatini tahlil qiladi. Bunga, shuningdek, qarz oluvchining kredit tarixi yoki qarz oluvchi tegishli bo'lgan ijtimoiy holat bo'yicha umuman kreditlarni qaytarish statistikasi kiradi. Ushbu tahlil ehtimollik nazariyasi va matematik statistika usullari, ya'ni ehtimollik, dispersiya va boshqalarni hisoblash zarurati bilan amalga oshiriladi.

Ammo shunga qaramay, bank uchun asosiy maqsad kreditlar berish va foyda olishdir, ya'ni har qanday tijorat banki qarz oluvchining butun summani to'lashiga ma'lum bir kafolat mavjud bo'lganda kredit berish foydaliroq bo'ladi.

Shunday qilib, tasodifiy bo'lgan va qarz oluvchining kreditni to'lash imkoniyatini tavsiflovchi qiymat paydo bo'ladi. Kredit berilishi mumkin bo'lgan va berilmaydigan fuqarolarning toifasini aniqlash uchun kredit tashkilotlari kreditni o'z

vaqtida qaytarib berganlarning va umuman boshqa barcha qarz oluvchilarning nisbatlarini tahlil qilib, statistikani tekshiradilar. Ushbu tahlil va baholash matematik statistika va ehtimollik nazariyasining usullari va usullaridan foydalangan holda amalga oshiriladi.

Keyinchalik, kreditlash bilan bog'liq misol yordamida ehtimollik nazariyasini qo'llashni ko'rib chiqamiz.

Misol.

Kredit tashkiloti 365 kun (1 yil) uchun 1 mln so‘m miqdorida kredit beradi. Kreditni to'lamaslik ehtimoli 1%. Foyda olish uchun qanday foiz stavkasini belgilash kerak?

Yechim.

Shunday qilib, biz stavkani belgilaymiz p (100%). Kredit tashkilotining daromadi tasodifiy o'zgaruvchidir, chunki qarz oluvchi foizlarni hisobga olgan holda kredit berishi kerak, ammo shu bilan birga uni qaytarib bera olmasligi ehtimoli mavjud. Keyinchalik, tarqatish qonunini tuzamiz:

P	-1
0.99	0.01

Bu erda *P*-bu kreditni foizlar bilan qaytarish holati, shunda bank *r* million so‘mdan foyda ko'radi. Bank 1 mln so‘mni yo'qotganda hech qanday daromad bo'lmaydi, biz -1 ga teng daromad sifatida belgilaymiz.

Keyin matematik kutishni topamiz: 0,99 p – 0,01. Tengsizlikni hal qilish orqali 0.99 – 0.01>0, biz buni olamiz p> 1/99, shuning uchun kredit bo'yicha foiz stavkasi 1% dan yuqori bo'lishi kerak (100/99).

Kredit berishning asosiy xavfi shundaki, qarz oluvchi kreditni foizlar bilan birga o'z vaqtida to'lay olmaydi yoki umuman qaytarib bermaydi. Bugungi kunda, bozor iqtisodiyoti sharoitida, iqtisodiy xavf-xatarlarga ega bo'lgan holatlarda, kredit xatarlarini hisoblash va tanib olish, ularni to'g'ri bashorat qilish va minimallashtirishga qodir bo'lgan kishi maksimal foyda olishi mumkin. Bu har qanday bankning pul-kredit siyosatida muvaffaqiyatli ishlashining asosiy sababidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Теория вероятностей для экономистов / – М.: Финансы и статистика, 2013.

2. Применение теории вероятности в сфере кредитования /, Взаимодействие математики с экономикой // Современные наукоемкие технологии. 2014.

3. Использование методов теории вероятностей и математической статистики в экономической сфере // Международный студенческий научный вестник. – 2016.